

empathy, tactics of identification on the principle “us – them” (or “we-group – them-group”), tactics of shocking, verbalization.

Наталья Сиденко

ДЕФОРМАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ ГЕНЕРАЦИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО НАПРЯЖЕНИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ «ЖЕЛТОЙ» ПРЕССЕ

Статья посвящена исследованию коммуникативного аспекта деформации фразеологизмов в реализации стратегии генерации эмоционального напряжения. В статье решается проблема релевантности стратегии генерации эмоционального напряжения для англоязычной «желтой» прессы в манипулятивном влиянии на многомиллионную аудиторию ее читателей. Особое внимание уделяется идентификации речевых тактик, которые реализуют стратегию генерации эмоционального напряжения. В статье рассматриваются тактики шокирования, идентификации по принципу «свой – чужой», генерации сочувствия и сопереживания как элементы речевой манипуляции в англоязычной «желтой» прессе. Психологической основой тактики шокирования является использование инстинкта выживания, для тактики идентификации по принципу «свой – чужой» основополагающей выступает биполярная лингвокультурная категория «свой – чужой», а тактика генерации сочувствия и сопереживания использует архетипную оппозицию «хищник – жертва». На примере приемов расширенной фразеологической метафоры, двойной актуализации, фразеологического повтора, фразеологического насыщения контекста продемонстрирован механизм реализации тактик, которые нацелены на создание у читателя состояния эмоционального напряжения. Важен тот факт, что деформированные фразеологизмы вербализуют стратегию генерации эмоционального напряжения, объединившись с лексическими и выразительными средствами в контексте, оставаясь при этом лидирующими. Необходимо подчеркнуть, что при изучении фразеологической деформации как средства вербализации речевой манипуляции в рамках стратегии генерации эмоционального напряжения были использованы семантико-функциональный и дискурсивный подходы. Результатом влияния стратегии генерации эмоционального напряжения является конструирование образа враждебного окружающего мира, идентификация врага, проектирование чужих страданий на свою жизнь, что пробуждает в читателе сильные негативные эмоции. В таком состоянии он становится мишенью для манипуляций.

Ключевые слова: вербализация, прием деформации фразеологизмов, речевая манипуляция, реализация, состояние эмоционального напряжения, стратегия генерации эмоционального напряжения, тактика генерации сочувствия и сопереживания, тактика идентификации по принципу «свой – чужой», тактика шокирования.

УДК 81'42.133.1

Олена Тарасова
(Київ)

ДИСКУРС-АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОГО ВІРШОВАНОГО МОВЛЕННЯ ДОБИ МОДЕРНІЗМУ

Уточнюється визначення термінів «дискурс-аналіз», «поетичний дискурс». Стаття вміщує окремі результати дослідження використання методу дискурс-аналізу у процесі розгляду поетичної картини світу. Стверджується, що запропонований підхід підпадає під використання під час виявлення ролі та місця феномену художнього концепту у межах функціонування поетичного дискурсу. Складність проблеми зумовлено неоднозначністю

природи художнього концепту. У статті розглядається сучасний лінгвопоетологічний підхід до потрактування художнього концепту як одиниці свідомості письменника. Поетичний дискурс – середовище динамічної активності художніх концептів. Французький поетичний дискурс доби модернізму – це дискурс особливої природи; він характеризується появою нових форм художньо-естетичної свідомості. Мета дискурс-аналізу – визначення історичного місця кожної дискурсивної події. На матеріалі французького віршованого дискурсу 19 століття досліджено специфіку функціонування художнього концепту «soleil couchant». Ідентифікація художнього концепту «soleil couchant» у творах Гюго, Бодлера, Верлена здійснюється нами у межах розгляду французької мовно-поетичної свідомості доби модернізму: у фокусі дискурсивної події опиняється тема часу. Організація смислу поетичного тексту (дискурсивна тема часу) розгортається довкола пейзажу заходу сонця – стану природи, що корелює із меланхолією як особливим психоемоційним станом людської свідомості. Розвідка охоплює низку питань щодо сутності поетичного дискурсу та художнього концепту, роблячи можливим розкриття значущості дискурс-аналізу як лінгвістичного методу у когнітивній поетиці, художній концептології. Такий підхід пояснюється необхідністю вивчення художнього концепту на основі комплексних філологічних позицій. Перспективним видається подальше усталення методики комплексного, інтегративного аналізу системи художніх концептів літературного твору.

Ключові слова: дискурс-аналіз, поетичний дискурс, художній концепт, поетичний текст, французький модернізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді, аналіз останніх публікацій.

Віршований дискурс доби французького модернізму (кін. 19 – 1 пол. 20 ст.) повсякчас перебуває у колі філологічних зацікавлень вітчизняних і закордонних науковців [15; 16; 18; 4].

Французький віршований дискурс доби модернізму – дискурс особливої природи, який репрезентує переломний момент тотальної руйнації старих і народження цілої плеяди якісно нових форм художньо-естетичної свідомості. Це той випадок, коли «фазовий перехід у художньому дискурсі відбувається у момент ломки текстової системи», а «тиск нестійких станів в художніх текстах у різних письменників примушує систему радикально трансформуватися» [9, с.193]. У контексті нашого дослідження розгляд конкретних фрагментів концептосфери французького соціуму доби на зламі 19 – 20 століть надає змогу дослідити провідні концепти французького модерністського дискурсу, які представляють собою важливі елементи модерністського світобачення. Ми виходимо з позицій лінгвопоетологічного підходу до аналізу феномену художньо-естетичної діяльності, де концепт постає як особливий інформаційний конструкт, засіб репрезентації світоглядних інтенцій автора та втілення естетико-мистецьких настанов у межах поетичного дискурсу певної доби.

Мета статті – окреслити застосування методу дискурс-аналізу у дослідженні дискурсного середовища побутування художніх концептів літературних, зокрема поетичних, творів французьких авторів-модерністів.

Виклад основного матеріалу. Підкреслимо: наші студії присвячено висвітленню загальних тенденцій розвитку історії французького віршованого письменства кін. 19 – 1 пол. 20 ст. як цілісного динамічного процесу еволюції художніх концептів крізь призму відкритої системи модерністської літератури та у межах включеності до художньо-естетичної мистецької діяльності Франції зазначеного часового періоду. Відповідно виникає методологічна потреба у встановленні меж дискурсу, тобто «відносно деякого періоду часу, сфери людської практики, області знань, типології тексту та деяких інших параметрів» [6]. У нашому випадку ідентифікації системи художніх концептів французького віршованого дискурсу кін. 19 – 1 пол. 20 століть провадиться у межах розгляду особливостей французької мовно-поетичної свідомості доби модернізму. Зокрема, у нашому дослідженні інтерпретація поетичного дискурсу здійснюється через розуміння художньо-естетичної маніфестації як

акту творення віртуальної реальності, що фіксується таким дискурсивним продуктом як віршований твір.

На наше переконання, саме ракурс тлумачення художнього концепту спонукає до апелювання щодо дослідів відносно природи поетичного дискурсу як феномену розумово-мовленнєвого гатунку, комплексної комунікативної події (Т. ван Дейк), що виконує роль середовища динамічної активності художнього концепту через апелювання останнього до сфери поетичних смислів.

Наголосимо: у контексті нашого дослідження вагомим є сприйняття неподільної взаємозумовленості дискурсу та мовної особистості в аспекті розуміння того, що за кожним дискурсивним продуктом, текстом, стоїть мовна особистість, що володіє системою мови [2, с. 27]. При цьому сам дискурс визначається, услід за Ю. С. Степановим, явищем особливого використання мови, оскільки за ним «встає особлива граматики, особлива лексика, особливі правила слововжитку й синтаксису, особлива семантика» [7, с. 43].

Пригадаємо, що першопочатково дискурс-аналіз фокусувався на проблемах мовного спілкування та аналізі мовних структур у межах дискурсу [5, с. 14]. Наразі ж основні стратегії і тактики дискурс-аналізу, репрезентовані різноманітними міждисциплінарними студіями, характеризуються багатоманітністю як способів постановки проблем інтерпретації, так і їхнього вирішення у плані потрактування змісту текстів: від простих, екстенсивних (маніфестуючих) до дескриптивних, інтерпретативних (латентних). Відповідно, застосуванню підлягають елементи загальної методики дискурс-аналізу, що мають здатність виявити не тільки явно присутні та фіксовані текстові дані, проте й латентні, приховані смисли повідомлення [1].

Мета дискурсивного аналізу убачається у визначенні історичного місця кожної дискурсивної події (у нас – події поетичного письма), оскільки дискурс реалізується у висловленнях, притаманних одній формації. Тобто під час аналізу говоримо про дискурс у термінах відповідної мовної формації по відношенню до соціально та історично визначеної суспільної практики [10, с. 149, 152]. Таким чином, ми звертаємося до методології соціокультурних дослідів, що її розроблено культурологом К. М. Шапінською, в аналізі так званого тематичного дискурсу [11, с. 430] та аналізуємо її до розгляду процесів експлікаторного функціонування поетичних смислів відносно системи художніх концептів. Ключовою для нашої розвідки постає думка про те, що поетичні смисли оформлюються і відтворюються саме у дискурсивній маніфестації.

На першому рівні аналізу необхідно виділити тему літературного дискурсу, присутню у різних практиках. У контексті наших студій тема дискурсу пов'язується із визнанням побутування у межах дискурсу того чи іншого поетичного смислу. При цьому дослідник стикається з надзвичайним розмаїттям текстів та прагне до виділення відмітних рис текстів [11, с. 432-433]. У нашому випадку маємо справу із закріпленими за віршованими текстами художніми концептами як розпізнавальними позначниками щодо активації поетичних смислів. Наприклад, із текстовими актуалізаціями у творах французьких авторів (серед них – В. Гюго, Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо) художнього концепту «soleil couchant» спливає така тема як час (інкарнація інформаційної сутності «temps»). На даному рівні тематичного розпізнавання доречними видають такі процедури дискурс-аналізу: вивчення макроструктури дискурсу (зміна та мотивація сюжетів, мотивів, жанрів тощо) та мікроструктури дискурсу (іменування концептів щодо специфічного вживання у зіставленні з повсякденною мовою) [8, с. 28].

Ураховуємо: у літературі власне французького модернізму (Парнас, декаданс, символізм та ін.) захід сонця – це природний феномен, явище, що, перебуваючи у фокусі поетичної події, закріплює статус художнього концепту і постає у віршованому дискурсі Франції кін. 19 – 1 пол. 20 століття за характеристикою своєрідної естетичної провокації. Отже, саме на цій основі, інфосутність *soleil couchant* піддається художній концептуалізації та отримує мовну «упаковку». Наприклад, згадаємо низку трансформацій у змістовому наповненні пропонованого художнього концепту: Т. де Банвіль, Л. де Ліль – *soleil*

couchant mélancolique, Ж. Лафонт – soleil couchant démystifié, pessimiste, П. Верлен – soleil couchant comme pulsion de mort, А. Рембо – soleil couchant fantomatique тощо.

На другому рівні аналізу увага дослідника має зосереджуватися на імплікаціях теми з акцентуванням на повторі [11, с. 433]. Тобто поетичні смисли сприймаються як «варіації на тему» за об'єднаного повторювального елемента – одно й того ж художнього концепту. У такий спосіб, із темою «temps» отримуємо, наприклад: «fuite du temps», «temps abolis», «éphémère du temps» тощо. На перший план аналізу виходять структурні моделі (поетичні смисли отримали своє оформлення), які вже можуть функціонувати поза контекстом (тут – не є закріпленими, на відміну від художніх концептів, за певними авторськими літературними творами) і які носять рухливий характер ітерабельності (тут – можуть бути встановлені відносно будь-якого художнього концепту з цілісної системи). Упровадження та побутування таких моделей у межах художнього дискурсу будь-якої історико-культурної спільноти забезпечується характеристикою ітерабельності, оскільки умова функціонування цих моделей спочиває на семіотичному феномені повторюваності знака [11, с. 433-434]. Це спонукає нас звернутися до концепції знака Ж. Дерріди, якому ми завдячуємо використанням терміну ітерабельності як якісної характеристики знака будь-якої природи, який не вичерпується даним контекстом поточної своєї інскрипції (реалізації – О. Т.), одночасно є здатним до повторення у відсутності та за її межами [13, с. 47-48].

Художні концепти повсякчас піддаються уточненню та модифікаціям, оскільки вони репрезентують певні сутності не стільки через власне пред'явлення своїх концептуальних ознак, скільки силою тяжіння до поетичних смислів у межах дискурсного середовища та видозмінюються, еволюціонують (найчастіше – збагачуються різними характеристиками). У контексті поетичної творчості художній концепт «переживається» крізь призму великої кількості смислів, тобто навіть через «ті, які не мають на увазі у художньому творі» [3, с. 37]. Тобто художній концепт постає продуктом маніпуляцій індивідуально-авторської свідомості у процесах креативного засвоєння (прирошення) продуктів смислотворення, що можна представити у вигляді декількох паралельно існуючих інваріантів системи поетичних смислів-атракторів (від лат. *attrahere* «притягну до себе»; термін використовується у теорії самоорганізації). У контексті нашого дослідження останні набувають ролі модуляторів текстової віртуальної реальності творів поетів-представників віршованого дискурсу доби французького модернізму. Проілюструємо пропонувані вище теоретико-методологічні позиції прикладом.

У випадку французької романтичної мистецької практики текстова віртуальна реальність розгортається довкола поетичного смислу-атрактора «fuite du temps» («швидкоплинність часу, що минає»): *Le soleil s'est couché ce soir dans les nuées. / Demain viendra l'orage, et le soir, et la nuit ; / Puis l'aube, et ses clartés de vapeurs obstruées; / Puis les nuits, puis les jours, pas du temps qui s'enfuit !* [19].

Натомість у творах авторів-символістів свою присутність виявляє інший поетичний смисл-атрактор – «temps abolis» («знівельований, скасований час»). У сонеті Ш. Бодлера «Harmonie du soir» прочитується драматизація процесу заходу сонця як сакрального ритуального дійства жертвопринесення через пред'явлення образу світила, що потонуло у власній крові: *Le soleil s'est noyé dans son sang qui se fige* [14].

У свою чергу, продовжуючи втілення настанов французького символістського письма, П. Верлен ініціює образною парадигмою свого широковідомого імпресіоністського твору «Soleils couchants» задіяння іншого поетичного смислу-атрактора, «éphémère du temps» («ефемерність часу»), де відчувається усвідомлення поетом неможливості досягнення Ідеї-Таїни Буття і, як результат, відбивається поєднання естетки безнадії (меланхолія) та естетики ефемерного: *Une aube affaiblie / Verse par les champs / La mélancolie / Des soleils couchants. // La mélancolie / Berce de doux chants / Mon coeur qui s'oublie / Aux soleils couchants* [20].

Відтак, для розуміння унікальності «soleil couchant» як концепту зі статусом художнього варто виходити з того положення, що він є маркером діяльності індивідуально-

авторської свідомості поета-модерніста, спрямованої на інтерпретацію результатів пізнання (ір)реального світу.

Продовжуючи втілення ідеї ітерабельності відзначаємо, що відтворюваність знака не є оказіональною, оскільки техніка його можливого прочитання є вписаною власне у структуру [17, с. 183]. Як ілюстрацію наведемо поетичний смисл-атрактор «temps abolis» («знівельований, скасований час»), пов'язуваний і з художнім концептом «soleil couchant» (зокрема, твір Ш. Бодлера «Harmonie du soir») і з концептом «automne mentale»: *Mon automne éternelle ô ma saison mentale* [12] (поема «Signe» Г. Аполлінера).

Резюмуючи, зауважимо, що дискурс-аналіз виявляється дієвим у дослідках актуалізації художніх концептів, а також у розпізнаванні інших когнітивних структур – поетичних смислів-атракторів.

З позиції когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу актуалізації художніх концептів у межах поетичних текстів *перспективним* видається подальше усталення методики комплексного, інтегративного аналізу системи художніх концептів літературного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дискурс-анализ. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2010–2016. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/concepts/7232>
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
3. Маслова Ж. Н. Художественная концептуализация и когнитивное варьирование / Ж. Н. Маслова // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – № 12. – С. 36-51.
4. Ніколенко О. М. Поезія французького символізму. Шарль Бодлер, Поль Верлен, Артюр Рембо / О. М. Ніколенко. – Х. : Ранок, 2003. – 144 с.
5. Павленко В. В. Дискурсивний аналіз і критичний дискурсивний аналіз медіадискурсу: до постановки проблеми / В. В. Павленко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2015. – 1(21). – С. 13-16.
6. Самкова М. А. Основы лингво-синергетического подхода к изучению дискурса [Электронный ресурс] / М. А. Самкова. – Режим доступа: www.sworld.education/simpoz2/106.pdf
7. Степанов Ю. С. Альтернативный мир Дискурс, Факт и принципы Причинности [Электронный ресурс] / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века: сб. статей. – М.: РГГУ, 1995. – С. 35-73. – Режим доступа: <http://philologos.narod.ru/ling/stepanov.htm>
8. Темнова Е. В. Современные подходы к изучению дискурса / Е. В. Темнова // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2004. – Вып. 26. – С. 24-32.
9. Фоменко Е. Г. Синергетика художественного дискурса / Е. Г. Фоменко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 10. – Т. 1. – С. 190-193.
10. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В. Е. Чернявская. – М.: Диект-Медиа, 2014. – 267 с.
11. Шапинская Е. Н. Дискурсивный подход / Е. Н. Шапинская // Вопросы социальной теории. – 2008. – Т. 2. – Вып. 1(2). – С. 423-434.
12. Apollinaire G. «Signe» [Электронный ресурс] / G. Apollinaire. – Режим доступа: <https://www.poetica.fr/poeme-1278/guillaume-apollinaire-signe/>
13. Aydinalp E. B. Le concept de l'écriture chez Jacques Derrida. – Une analyse descriptive et thématique [Thesis] / E. B. Aydinalp. – Ocak, 2014. – 115 p.
14. Baudelaire Ch. «Harmonie du soir» [Электронный ресурс] / Ch. Baudelaire. – Режим доступа: http://poesie.webnet.fr/lesgrandsclassiques/poemes/charles_baudelaire/harmonie_du_soir.html
15. Bertrand J.-P. Les poètes de la modernité / J.-P. Bertrand, P. Durand. – P.: Éditions du Seuil, 2006. – 332 p.
16. Brix M. Poème en prose, vers libre et modernité. – P.: Editions Kimé, 2014. – 149 p.
17. Cecala P. Jacques Derrida. La responsabilità come «segreto» della deconstruzione / P. Cecala. – Tesi dottorato di ricerca in Filosofia, 2012. – 353 p.
18. Dayre E. Modernité et romantisme / E. Dayre, P. Née. – P.: Champion, 2001. – 395 p.

19. Hugo V. «Soleils couchants» (VI) [Електронний ресурс] / V. Hugo. – Режим доступу: <http://www.poesie-francaise.fr/victor-hugo-les-feuilles-dautomne/>
20. Verlaine P. «Soleils couchants» [Електронний ресурс] / P. Verlaine. – Режим доступу: http://poesie.webnet.fr/lesgrandsclassiques/poemes/paul_verlaine/soleils_couchants.html

Olena Tarasova

DISCOURSE ANALYSIS AS A METHOD OF STUDYING THE MODERNIST FRENCH POETIC DISCOURSE

The definitions of terms «discourse analysis», «poetic discourse» are provided. The article represents results of research of application of the method of discourse analysis in the process of the analysis of the poetic model of the world. It is argued that this approach with success can be used when identifying the place and role of the literary concept in the functioning of poetic discourse. The challenge of the problem is caused by the ambiguous nature of the concept in literature. The author considers current linguopoetic approach to the interpretation of literary concept as a writer's consciousness unit. Poetic discourse is an environment of dynamic activity of literary concepts. French poetic discourse of modernism is a discourse of a special nature; it is characterized by the emergence of new forms of artistic and aesthetic consciousness. The purpose of the discourse analysis is to determine the historical place of each discursive event. On a material of the French poetic discourse of the 19th century is investigated specificity of functioning literary concept «soleil couchant». The identification of the literary concept «soleil couchant» in the works by Hugo, Baudelaire and Verlaine is carried out in line with our research of the French literary poetic consciousness of the epoch of modernism: the motive of time is in focus. Organization of the poetic text sense (the theme of discourse – the time) is made around the landscape sunset which is the state of nature that correlates with melancholia as a special psycho-emotional state of human consciousness. The research is concentrated on questions of the essence of the poetic discourse and literary concept which open a possibility for understanding a significance of the linguistic method of discourse analysis for cognitive poetics, literary conceptology. This approach is due to the necessity of studying the literary concept on the basis of complex philological positions. Prospects for further research are to establish the methodology of complex integrative analysis of the system of literary concepts of a literary work.

Key words: discourse analysis, poetic discourse, literary concept, poetic text, French modernist.

Елена Тарасова

ДИСКУРС-АНАЛИЗ КАК МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ ФРАНЦУЗСКОГО СТИХОТВОРНОГО ДИСКУРСА МОДЕРНИЗМА

Уточняется определение терминов «дискурс-анализ», «поэтический дискурс». Статья включает некоторые результаты исследования в использовании метода дискурс-анализа в процессе рассмотрения поэтической картины мира. Утверждается, что такой подход подлежит использованию при выявлении роли и места феномена художественного концепта в рамках функционирования поэтического дискурса. Сложность данной проблемы обусловлена неоднозначностью природы художественного концепта. В статье рассматривается современный лингвопоэтологический подход трактовки художественного концепта как единицы сознания писателя. Поэтический дискурс – среда динамической активности художественных концептов. Французский поэтический дискурс эпохи модернизма – это дискурс особой природы; он характеризуется появлением новых форм художественно-эстетического сознания. Цель дискурс-анализа заключается в установлении исторического места каждого дискурсивного события. На материале французского стихотворного дискурса 19 века исследована специфика функционирования художественного концепта «soleil couchant». Идентификация художественного концепта в произведениях Гюго, Бодлера, Верлена осуществляется нами в рамках рассмотрения французского языкового поэтического сознания эпохи модернизма: в фокусе дискурсивного события оказывается тема времени. Организация смысла поэтического текста (дискурсивная

тема времени) разворачивается вокруг пейзажа солнечного заката – состояния природы, коррелирующего с меланхолией как особым психоэмоциональным состоянием человеческого сознания. Исследование охватывает ряд вопросов касательно сущности поэтического дискурса и художественного концепта, что делает возможным раскрытие значимости дискурс-анализа как лингвистического метода в когнитивной поэтике, художественной концептологии. Такой подход объясняется необходимостью изучения художественного концепта на основе комплексных филологических позиций. Перспективным видится дальнейшее становление комплексного, интегративного анализа системы художественных концептов литературных произведений.

Ключевые слова: дискурс-анализ, поэтический дискурс, художественный концепт, поэтический текст, французский модернизм.